

DRUŠTVO SLOVENSКИH KNJIŽEVNIH PREVAJALCEV SKOZI ČAS

Tanja Petrič

1 Uvod

V pričujočem poglavju bomo orisali zgodovino ter opredelili vlogo in pomen Društva slovenskih književnih prevajalcev (DSKP). Na kratko bomo predstavili društveno dejavnost skozi sedemdeset let aktivnega delovanja, o kateri pričajo pisni arhivski viri, spominški zapisi vidnih članov, ki so se ohranili predvsem v strokovnih publikacijah Društva, delno pa tudi ustno izročilo in avtoričina neposredna izkušnja z delom na Društvu zadnjih dvajset let. Zaradi pomanjkljivosti društvenega arhiva, ki se je skozi desetletja večkrat selil, ob čemer se je gradivo delno izgubilo ali uničilo, sta raziskovanje in natančna rekonstrukcija društvene zgodovine otežena – nekaj arhivskega gradiva se še hrani v prostorih Društva na Tomšičevi 12 v Ljubljani, večino gradiva pa je prevzela rokopisna zbirka Narodne in univerzitetne knjižnice.

2 Kratka zgodovina DSKP

2.1 Od idejne zasnove do selitve v vilo na Tomšičevi 12

Ideja o ustanovitvi »prevajalske sekcije« se je porodila že v okviru Društva slovenskih pisateljev (DSP), saj je bilo več aktivnih članov pisateljskega društva, med njimi na primer Mile Klopčič in Božidar Borko, hkrati tudi prevajalcev. DSP je bil po pričevanju Janka Modra, ki je po vojni in devetmesečni zaporni kazni kot politično vprašljiv kandidat stežka dobil zaposlitev, zanj ideološko zaprt; takratno vodstvo Društva je namreč odbijalo »vse nezanesljive kandidate« (Moder 2003, 41; Černe 2013), ob čemer je bila društvena situacija primerljiva z delovanjem pisateljskih društev v vsej nekdanji

Jugoslaviji. Najnaprednejši in prvi v formalno uresničljivi pobudi za samostojno prevajalsko društvo so bili srbski prevajalci v Beogradu, ki so jim sledili tudi mlajši slovenski prevajalci. Med njimi sta bila še posebej dejavna Janko Moder in Ivan Skušek, ki sta začela pripravljati teren za ustanovitev slovenskega društva prevajalcev že leta 1949, iniciative pa so se v Sloveniji postopoma formalizirale šele leta 1952. Razlog večletnih pogajanj za ustanovitev novega društva je po predvidevanju ustanovnih članov tičal v nezaupanju takratne oblasti in šele po posredovanju pesnika, prevajalca in prvega povojnega ljubljanskega župana Frana Albrehta, ki je leta 1953 postal prvi predsednik prevajalskega društva in društvo vodil do leta 1957, je ustanovitev tudi formalno uspela. Hkrati jo je domnevno spodbudil za leto 1953 napovedan prvi kongres jugoslovanskih prevajalskih društev (do takrat sta obstajali le srbsko in hrvaško društvo), na katerem naj bi se ustanovila Zveza prevajalcev Jugoslavije (Janičijević 1999). Ugodne pogoje za ustanovitev prevajalskega društva pa je ustvaril nedvomno tudi povojni razmah slovenskega založništva in sočasni razcvet prevajalstva, ki ga izvirna slovenska literatura še nekaj časa ni mogla dohajati. Čeprav je slovensko prevajalsko društvo začelo samostojno delovati že leta 1952, je svojo dejavnost izvajalo še pod okriljem društva pisateljev, s katerim si je do skupne selitve leta 1957 delilo tudi prostore v tretjem nadstropju stavbe na Wolfovi ulici 1 v Ljubljani (nekdanje Majerjeve hiše oziroma spodnje Name), dolga leta pa tudi arhiv in operativo. Ko je uprava zgradb na Wolfovi hotela društvene prostore nameniti za stanovanja, so se morala društva izseliti (Vodopivec 2021, 29–30):

Tako je Josip Vidmar (1895–1992), član društev pisateljev, prevajalcev in PEN-a in med drugim predsednik SAZU, predlagal zamenjavo oziroma selitev društva [pisateljev] v vilo na Tomšičevi ulici, zamisel pa so podprli tudi takratni vodilni politični funkcionarji Boris Kraigher, Stane Kavčič in Vlado Vodopivec. Hkrati sta se v vilo z Wolfove [...] preselila tudi Klub kulturnih in znanstvenih delavcev in Društvo slovenskih književnih prevajalcev [...].

Konec osemdesetih let je Društvo slovenskih pisateljev vilo na Tomšičevi 12 odkupilo in na podlagi medsebojnih pogodb omogočilo delovanje nekaterim drugim kulturnim organizacijam, predvsem pa Slovenskemu centru PEN in Društvu slovenskih književnih prevajalcev. Prvo pogodbo o souporabi prostorov je sicer že 20. junija 1961 s takratnim predsednikom društva prevajalcev Božidarjem Borkom podpisal predsednik društva pisateljev Anton Ingolič (Vodopivec 2021, 35). Kmalu po nakupu vile pa je bil leta 1992 sestavljen *Protokol o pisateljski vili na Tomšičevi 12 v Ljubljani*, ki so ga podpisali Rudi Šeligo, Drago Jančar in Miloš Mikeln, v katerem je opredeljeno, da bo »stavba vknjižena na DSP, služila [pa] bo DSP, Slovenskemu P.E.N. in Društvu književnih prevajalcev, v principu enakopravno, a kajpak v različnem obsegu glede na njihove dejanske potrebe« (Vodopivec 2021, 36). Iz zapisnika zadnjega skupnega

sestanka vodstev DSP in DSKP z 18. februarja 2020, na katerem je bil sklenjen dogovor o selitvi pisarne društva prevajalcev v podstrešne prostore in arhiva DSKP v klet ter opredeljen delež kritija obratovalnih stroškov, pa jasno izhaja tudi, da »najemnine za souporabo prostorov (pisarna, arhiv, prireditveni prostor, prostor za sestanke, kuhinja, stranišče) DSKP ne plačuje«.

2.2 Od ustanovnega občnega zbora do danes

Ustanovni občni zbor novega prevajalskega društva je bil napovedan za april 1953, vendar je bil prestavljen na 1. avgust 1953, ki velja za uradni datum ustanovitve Društva prevajalcev Slovenije, kot se je sprva imenovalo. Ob ustanovitvi je štel 59 članov, izvoljen je bil sedemčlanski upravni odbor (Fran Albreht, Božidar Borko, Janko Moder, Jože Prezelj, Ivan Skušek, France Vodnik in Janez Žagar), tričlanski nadzorni odbor (Sidonija Jeras, Maks Veselko in Jože Zupančič) in tričlansko častno razsodišče (Mile Klopčič, Vladimir Naglič in France Novšak) (Stanovnik 1996, 97).

Združitev prevajalcev v interesno in strokovno združenje je pripomogla k uveljavljanju stroke ter pridobitvi »sindikalističnih in cehovskih pravic« (Moder 2003, 42), med drugim tudi k vključitvi književnih prevajalcev v status umetniških poklicev, ki ga je država začela podeljevati leta 1954 (gl. Jarc in Škerlj Jerman 1989). Ob tem pa je ostajal status strokovnih in tehniških prevajalcev nedorečen, saj država zanje ni bila pripravljena plačevati prispevkov za socialno varnost kot za priznan status umetnika. Razhajanja med književnim in strokovnim prevajanjem so se mestoma kazala tudi vsebinsko in organizacijsko, Janko Moder v svojih spominskih zapisih govori celo o obdobjih interesnih in osebnih razprtij med posameznimi odborniki. Tako se je leta 1960 formiralo še Društvo strokovnih prevajalcev, ki se je pozneje preimenovalo v Društvo znanstvenih in tehničnih (pozneje tehniških) prevajalcev Slovenije (DZTPS). Društvo prevajalcev Slovenije pa se je po analogiji z jugoslovansko Zvezo književnih prevajalcev Jugoslavije najprej preimenovalo v Društvo književnih prevajalcev Slovenije in nazadnje v Društvo slovenskih književnih prevajalcev (DSKP). Na občnem zboru DSKP se je 20. aprila 1976 oblikovala še mariborska sekcija, katere prvi vodja je bil Franc Šrimpf, dejavni člani pa so bili še Gema Hafner, Bruno Hartman in Franc Vogelnik. Sekcija je neuradno prenehala delovati v začetku devetdesetih let.

Majda Stanovnik navaja, da je bil na aprilskem občnem zboru 1962 sprejet sklep o častnih in dopisnih članih DSKP, ob čemer izpostavlja, da se poročila o dopisnih članih niso ohranila, častno članstvo pa je Društvo podeljevalo že pred letom 1962, in sicer sprva (do leta 1985) pogosto kot priznanje tujim prevajalcem za prevode slovenske književnosti (Stanovnik 1996, 99). Častni člani do leta 1985 so: Jan Karel Strakaty (1958), češki časnikar, publicist in prevajalec iz slovenščine; literarni zgodovinar, akademik, publicist in prevajalec Oton Berkopec (1962), ki je aktivno gojil češko-slovenske

kulturne povezave; Vojtěch Měrka (1963), moravski predavatelj in posrednik med češkoslovaško in jugoslovansko literaturo, pionir pouka slovenščine v Prostějovu ter prevajalec Cankarja, Ketteja in Gradnika v češčino; duhovnik, prevajalec in poliglot Ferdinand Kolednik (1967), ki je v več jezikov prevajal predvsem Jurčičeva in Finžgarjeva dela, za francoski prevod Jurčičeve povesti *Jurij Kozjak, slovenski janičar* pa je prejel medaljo Francoske akademije; Zlatko Gorjan (1967), srbsko-hrvaški književnik in eden največjih prevajalcev svetovnih klasikov iz angleščine, francoščine in nemščine; osrednja srbska pesnica 20. stoletja in prevajalka Desanka Maksimović (1967), ki je v srbsčino prevedla tudi pesmi več slovenskih pesnikov in pesnic; češki slavist, akademik in prevajalec František Benhart (1977), tudi prvi prejemnik Lavrinove diplome (2003) in prejemnik Pretnarjeve nagrade (2005); češki literarni zgodovinar in raziskovalec slovenske povojne književnosti Viktor Kudělka (1977); zdravnik in prevajalec Franjo Smerdu (1985), ki je v nemščino prevedel številne slovenske pesnike, mdr. Minattija, Gradnika, Kosovela, Kocbeka, Strnišo; ter slovenski pesnik, kritik in prevajalec iz poljščine France Vodnik (1985). Od druge polovice devetdesetih let naprej so nazive častnih članov in članic običajno prejeli zaslužni člani in članice DSKP, in sicer: Janez Gradišnik (1998), Janko Moder (1998), Radojka Vrančič (1998), Kajetan Gantar (2003), Janez Menart (2003), Majda Stanovnik (2005), Jože Stabej (2007), Irena Trenc Frelj (2013), Aleš Berger (2013), Maja Kraigher (2014), Alenka Bole Vrabc (2017) in Vinko Avsenak (2018). DSKP pa pozna tudi institucijo častnih predsednikov – naslov častnega predsednika so doslej prejeli Anton Sovre (1963), Božidar Borko (1966) in Janko Moder (1989).

Spodaj je predstavljena tabela vodilnih funkcionarjev in funkcionark Društva slovenskih književnih prevajalcev od ustanovitve do leta 2022, ob čemer funkcija podpredsednika do leta 2002 skoraj ni bila realizirana. Podpredsedniške zadolžitve so v okviru upravnega odbora običajno sprejemali izvoljeni tajniki, dokler leta 2002 administrativnega dela ni prevzela zunanja strokovna sodelavka.

OBDOBJE	PRESEDNIK/-CA	PODPRESEDNIK/-CA	TAJNIK/-CA
1953–1955	Fran Albreht	Božidar Borko	Ivan Skušek
1955–1957	Fran Albreht	Božidar Borko	Ivan Skušek
1957–1959	Božidar Borko	/	Ivan Skušek
1959–1961	Božidar Borko	/	Ivan Skušek
1961–1963	Božidar Borko	/	Ivan Skušek
1963–1965	Božidar Borko	/	Tone Glavan
1965–1967	Franjo Smerdu	/	Tone Glavan
1967–1969	Franjo Smerdu	/	Janko Moder

OBDOBJE	PRESEDNIK/-CA	PODPRESEDNIK/-CA	TAJNIK/-CA
1969–1971	Vital Klabus	Mile Klopčič	Igor Jože Olaj
1971–1973	Vital Klabus	Mile Klopčič	Jože Fistrovič
1973–1975	Janko Moder	/	Bogdan Gjud
1975–1977	Janko Moder	/	Martin Žagar
1977–1979	Janko Moder	/	Frane Jerman
1979–1981	Frane Jerman	/	Maja Kraigher
1981–1984	Frane Jerman	/	Alenka Stanič
1984–1986	Kajetan Gantar	/	Alenka Stanič
1986–1988	Ani Bitenc	/	Irena Trenc Frelih
1988–1990	Frane Jerman	/	Vladka Štivan
1990–1992	Aleš Berger	/	Alenka Stanič
1992–1994	Majda Stanovnik	/	Dušanka Zabukovec
1994–1996	Vasja Cerar	/	Dušanka Zabukovec
1996–1998	Vasja Cerar	/	Dušanka Zabukovec
1998–2000	Dušanka Zabukovec	/	Breda Rajar
2000–2002	Dušanka Zabukovec	/	Breda Rajar
2002–2004	Štefan Vevar	Maja Kraigher	Breda Rajar / Mateja Petan
2004–2006	Štefan Vevar	Maja Kraigher	Tanja Petrič
2006–2008	Irena Trenc Frelih	Maja Kraigher	Tanja Petrič
2008–2010	Matej Hriberšek	Irena Trenc Frelih	Tanja Petrič
2010–2012	Dušanka Zabukovec	Đurđa Strsoglavec	Tanja Zupančič
2012–2014	Dušanka Zabukovec	Irena Trenc Frelih	Anja Keber / Andreja Lapuh
2014–2016	Đurđa Strsoglavec	Tanja Petrič	Andreja Lapuh / Kristina Sluga
2016–2018	Đurđa Strsoglavec	Tanja Petrič	Andreja Lapuh / Kristina Sluga
2018–2020	Đurđa Strsoglavec	Tanja Petrič	Andreja Lapuh / Maja Korun Hočevnar
2020–2022	Tanja Petrič	Iztok Ilc	Maja Korun Hočevnar / Kristina Sluga

Čeprav natančnejša analiza tabele in sočasnih sestavov upravnih odborov Društva, pa tudi članstva, po generaciji in spolu presega pričujoče poglavje, je vendarle že na prvi pogled povedno razmerje med moškimi in ženskami v vodilnih organih Društva. Ženske se začnejo prvič pojavljati v funkcijah izvoljenih tajnic šele od začetka osemdesetih let z Majo Kraigher. Prvo predsednico, Ani Bitenc, Društvo dobi šele leta 1986, po več kot tridesetih letih delovanja. Ob tem pa po drugi strani zadnjih dvanajst let društvo vodijo praviloma ženske, kar sicer uravnoveša zgodovinsko statistiko, vendar gre hkrati za dvorezni meč, ki kaže na feminizacijo prevajalskega poklica, pogosto povezano s strmim padcem honorarjev.

3 Sodelovanje DSKP v slovenskih in mednarodnih združenjih

Društvo slovenskih književnih prevajalcev je bilo med letoma 1953 in 1972 vključeno v Zvezo književnih prevajalcev Jugoslavije (Savez književnih prevodilaca Jugoslavije), ki se je leta 1972 organizacijsko preoblikovala iz zveze posameznikov v zvezo enakopravnih društev in se preimenovala v Zvezo društev in združenj književnih prevajalcev Jugoslavije, katere prvi mandat je pripadal Sloveniji s predsednikom Jankom Modrom. DSKP je ostal v Zvezi vse do osamosvojitve leta 1991, posredno pa je bil s tem včlanjen tudi v Mednarodno združenje prevajalcev FIT (Fédération internationale des traducteurs), kamor sta danes vključeni slovenski prevajalski društvi DZTPS in Združenje SCIT. Že od jeseni leta 1991 je DSKP polnopravni član Evropskega sveta združenj književnih prevajalcev CEATL (Conseil Européen des Associations de Traducteurs Littéraires), ki je bil uradno registriran šele leta 1993 v Bruslju, čeprav so ga zasnovali že v poznih osemdesetih letih. Društvo je tako eno najstarejših članov evropskega krovnega združenja, ki proučuje položaj in status književnih prevajalcev v državah članicah in na evropski ravni zagovarja njihove pravne, socialne in ekonomske interese. Prva slovenska delegatka CEATL-a je bila med letoma 1991 in 2004 Irena Trenc Frelih, od 2004 do 2017 Barbara Juršič, od 2018 pa Iztok Ilc, ki se mu je leta 2021 kot druga delegatka pridružila Tanja Petrič. Že leta 1993 se je DSKP vključil tudi v Slovensko sekcijo IBBY Mednarodne zveze za mladinsko književnost, takrat je Društvo v IBBY-ju zastopal Dušan Ogrizek. Leta 2020 je DSKP članstvo v Slovenski sekciji IBBY obnovil – društvena predstavnica je Julija Potrč Šavli. DSKP ima tudi status nevladne organizacije v javnem interesu na področju kulture, od leta 2021 pa je včlanjen še v sindikalno organizacijo Asociacija, društvo nevladnih organizacij in posameznikov na področju kulture.

4 Društvena dejavnost in uresničevanje ciljev

Društvo slovenskih književnih prevajalcev je strokovno združenje prevajalcev leposlovja, humanistike in družboslovja, ki skrbi za ohranjanje visoke ravni prevajalskega dela, mreženje književnih prevajalcev in uveljavitev stroke. Kot opredeljuje 8. člen *Statuta društva*, ki je bil v prenovljeni obliki sprejet 15. decembra 2015, je namen Društva v skladu z njegovim nacionalnim in mednarodnim kulturnim, umetniškim, znanstvenim in družbenim pomenom naslednji (DSKP 2015):

[Z]druževati prevajalce umetniških in humanističnih besedil; gojiti stike med prevajalci in prevajalskimi organizacijami ter sorodnimi društvi v Sloveniji in drugod; ohranяти visoko raven prevajalskega dela; spodbujati prevajanje pomembnih literarnih, družboslovnih in humanističnih del v slovenščino in iz slovenščine v druge jezike; v javnosti uveljavljati prevajalstvo kot posebno, za razvoj nacionalne kulture in mednarodnih

stikov izredno pomembno področje literarne in humanistične ustvarjalnosti; seznanjati članstvo in širšo javnost s teoretičnimi, zgodovinskimi, socialnimi in praktičnimi vidiki prevajalstva, pa tudi z dosežki domače in tuje prevodne in prevodoslovne dejavnosti in stroke; spodbujati strokovno izpopolnjevanje prevajalcev; varovati koristi in pravice prevajalcev; uveljavljati načela poklicne prevajalske etike; izdajati prevajalske publikacije.

Svoje cilje DSKP uresničuje s prirejanjem javnih literarnih in debatnih večerov (cikla »Pridobljeno s prevodom« in »Prevajalec in mesto«), predavanj, seminarjev za prevajalce slovenske književnosti v tuje jezike in letnih mednarodnih prevajalskih simpozijev oz. srečanj – vse od prvega vsejugoslovanskega srečanja prevajalcev vseh smeri in strok na Bledu leta 1975 naprej (Moder 1975) –, ki jih je v sklopu praznovanj 80-letnice Josipa Vidmarja, takrat tudi uglednega prevajalca, uvedel in nato kontinuirano ohranjal najprej Janko Moder in za njim vsa društvena vodstva. Simpoziji imajo še danes študijsko-izobraževalno vlogo, ki smotrno dopolnjuje prevajalsko prakso, pomembni pa so tudi po svoji družabni plati. Srečanja so vrsto let dokumentirali (tematski) prevajalski zborniki, od leta 2007 pa je to vlogo prevzela revija o prevajalstvu *Hieronymus*, katere pobudnica je bila Martina Ožbot s sourednikom Tonetom Smolejem.

DSKP je med letoma 2008 in 2014 v sozaložništvu z ZRC SAZU izdajal zbirko študij o slovenskem literarnem prevodu *Studia translatória*, ki jo je urejala Majda Stanovnik. V sodelovanju z drugimi sozaložniki in partnerji so nastale tudi nekatere priložnostne monografije; nazadnje je v uredništvu Barbare Pregelj izšla elektronska publikacija *Bela knjiga o prevajanju 2018: premiki na področju prevajanja, tolmačenja, podnaslavljanja in lektoriranja v Sloveniji* (2019), ki »predstavlja stanje, analizo, systemske in posamične izzive ter primere dobre prakse na izjemno pomembnem, a pogosto prezrtem področju jezikovnih poklicev/svetovalcev v Sloveniji in jih umešča v širši, evropski okvir« (Pregelj 2019). DSKP je leta 1963 na pobudo takratnega predsednika Božidarja Borka skupaj z Društvom slovenskih pisateljev in Slovenskim centrom PEN zasnoval »revijo za informiranje mednarodne javnosti o slovenski književnosti« (Stanovnik 1996, 106) *Le livre slovène* (pozneje *Litteræ Slovenicæ*), ki še danes v knjižni obliki prinaša prevode vidnih del slovenskih avtorjev in avtoric. Hkrati se Društvo povezuje s številnimi založbami ter kulturnimi, izobraževalnimi in strokovnimi ustanovami v Sloveniji in tujini – ndr. se vključuje v projekte medgeneracijskega sodelovanja v povezavi s fakultetami in šolami. Konzorcij društev, v katerega so se vključili DSKP, DZTPS, Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije (ZKTS), Društvo slovenskih filmskih in televizijskih prevajalcev (DSFTP) ter Lektorsko društvo Slovenije, pa je leta 2020 zasnoval dvoletni projekt »Če nisi preveden, ne obstajaš«, ki izpostavlja pomen in (ne)vidnost jezikovnih poklicev v Sloveniji.

Leta 2021 je Društvo skupaj z Občino Hrastnik ustanovilo tudi svojo prvo prevajalsko rezidenco »Sovretov kabinet« na Dolu pri Hrastniku, ki je namenjena samostojnemu in individualnemu prevajalskemu delu. V okviru sofinanciranega programa Javne agencije za knjigo RS (JAK) je na leto omogočeno enomesečno rezidenčno bivanje štirim do šestim perspektivnim ali uveljavljenim prevajalcem leposlovnih, humanističnih in družboslovnih besedil iz slovenščine v tuje jezike. Rezidenca pa je za simboličen prispevek k obratovalnim stroškom od leta 2022 odprta tudi za vse slovenske književne prevajalce, prioritetno za člane Društva, in za prevajalce drugih jezikovnih kombinacij.

Društvo za izvedbo svojih programov (vključno z zneski za stanovske nagrade) in delovanje pisarne kandidira na štiriletnih programskih razpisih Javne agencije za knjigo, in sicer na programskih področjih »Literarne prireditve« in »Mednarodno sodelovanje«. Od leta 2021 prejema sredstva enoletnega projektne razpisa na področju knjige Mestne občine Ljubljana, za posamezne projekte pa občasno tudi sredstva iz drugih javnih razpisov ter drugih sofinancerjev, sponzorjev in donatorjev. Stalna lastna sredstva, ki so društvu sicer zagotovljena, a z leta v leto variirajo, so sredstva iz plačila članarin (od leta 2022 znaša enotna letna članarina 30 evrov), prodaje društvenih publikacij in namenitve dela dohodnine. Kljub povečanemu obsegu dejavnosti, predvsem pa administracije v zadnjih petnajstih letih, je delo članov društvenih organov prostovoljno. Za nujno vzdrževanje pisarne in vsaj enega redno zaposlenega strokovno-administrativnega delavca manjka dolgoročna sistemska podpora, ki ne bi bila vezana na vsakokratne programske razpise, kulturno-politične prioritete in občasne finančne injekcije.

5 Člani in *Etični kodeks književnih prevajalcev*

Članstvo v društvu je prostovoljno, o sprejemu kandidatov na podlagi formalno popolnih vlog odloča upravni odbor. Skladno z 11. členom *Statuta društva* se lahko vanj včlani prevajalka oz. prevajalec z bibliografijo, ki obsega vsaj dve kakovostno prevedeni tiskani monografiji s področja zahtevnejšega leposlovja, humanistike ali družboslovja oziroma tovrstne prevode, objavljene v tiskanih monografijah in/ali referenčnih tiskanih oz. elektronskih medijih v skupnem obsegu vsaj 30 avtorskih pol ali 1200 verzov. V DSKP pa se lahko včlani tudi prevodoslovec oz. prevodoslovka z bibliografijo, ki obsega vsaj eno tiskano monografijo ali urednikovanje dveh tiskanih strokovnih monografij ali revij s področja prevodoslovja ali objave prevodoslovnih študij, komentarjev in/ali prevodnih kritik v tiskanih monografijah oz. v referenčnih tiskanih in/ali elektronskih medijih v skupnem obsegu najmanj 3 avtorskih pol.

V letu 2022 DSKP šteje okoli dvesto članov in članic, ki so zavezani *Etičnemu kodeksu književnih prevajalcev* v dvanajstih točkah. V sedanji obliki je bil dokument po vzorcu

CEATL-ovih predlog sprejet leta 2007 in opredeljuje poklicno etiko ter kodeks ravnanja profesionalnih književnih prevajalcev (DSKP 2007):

1. Vsak, ki opravlja poklic prevajalca, jamči, da temeljito obvlada tako jezik, iz katerega prevaja (izvirni jezik), kot jezik, v katerega prevaja (ciljni jezik). Ciljni jezik je bodisi njegov materni jezik ali jezik, katerega je tako večš kot svojega maternega jezika, podobno kot pisatelj obvlada jezik, v katerem piše.
2. Prevajalec se mora zavedati svojih omejitev in ne sme sprejemati v prevajanje del, ki so zunaj področij, ki jih obvlada.
3. Prevajalec ne sme tendenciozno spreminjati avtorjevih misli ali besed: prav tako ne sme krajšati ali daljšati besedila brez izrecnega dovoljenja avtorja ali imetnika pravic.
4. Pri tem pa zvestega prevoda ne gre zamenjavati z dobesednim prevodom, kajti zvest prevod ne izključuje določene mere adaptacij, ki so potrebne, da zaživita ozračje in globlji pomen književnega dela v maternem jeziku.
5. V primerih, ko ni mogoče prevajati iz izvirnega jezika in si mora prevajalec pomagati s prevodom v kakem drugem jeziku, mora za to pridobiti avtorjevo dovoljenje in navesti ime prevajalca, čigar prevod je uporabil.
6. V primerih, ko mora za svoje delo uporabiti zaupne dokumente, veže prevajalca poklicna molčečnost.
7. Književni prevajalec mora biti seznanjen z zakonom o avtorskih pravicah in njegovem uveljavljanju v praksi ter paziti, da ga upošteva vsaka pogodba o prevodnem delu, ki jo podpiše z naročnikom. Vztrajati mora, da je pogodba sklenjena pred začetkom dela.
8. Prevajalec je lastnik avtorskih pravic za svoj prevod in ima zato enake pravice kot avtor izvirnega dela. Njegovo ime mora biti jasno in nedvoumno omenjeno ob vsaki javni uporabi prevoda. Prevajalec ima pravico, da se upre vsakršnemu izkrivljanju, krajšanju ali kakršnemu koli drugemu spreminjanju svojega prevoda.
9. Prevajalec ima izključno pravico, da odobri objavo, predstavitev, predvajanje, ponovno prevajanje, adaptacijo, spremembe in druge posege v svoj prevod. Skratka, pravica, da se prevod objavi v kakršni koli obliki, je izključno prevajalčeva.
10. Prevajalec se zavezuje, da ne bo pristal na pogoje, pod katerimi bi ogrozil kakovost dela ali hote škodoval stanovskemu kolegu in ugledu prevajalskega poklica. Boriti se mora za primerno odškodnino in ne sprejeti honorarja, ki je nižji od honorarja, določenega v društvenem tarifniku.
11. Prevajalcu morajo biti zagotovljeni primerni življenjski pogoji, da bo lahko uspešno in dostojno opravljal svojo družbeno nalogo.

12. Prevajalec s svojim delom prispeva k uspešnosti objavljenega dela in ima zato pravico do odškodnine, ki je sorazmerna s tržnim uspehom dela.

6 Nagrade DSKP in drugi mehanizmi podpore književnim prevajalcem

K vidnosti književnih prevajalcev pomembno doprinašajo društvene nagrade. Najstarejša in finančno najvišje ovrednotena je Sovretova nagrada za najkakovostnejše prevode leposlovnih del, ki se podeljuje od leta 1963. Prvo nagrado sta ob deseti obletnici ustanovitve Društva prejela Janez Gradišnik in Mira Mihelič (Moder v svojih spominskih zapisih med prvimi nagrajenci omenja še Rudolfa Moleta, ki v javnih objavah kot nagrajenec ni omenjen), čeprav je bil sklep o podelitvi nagrade za »najboljše prevode leta« sprejet že na desetem občnem zboru DSKP leta 1962. Nagrada pa se je neuradno že od leta 1964, uradno pa od občnega zbora 9. februarja 1965 imenovala Sovretova nagrada (Stanovnik 1996, 100).

Za delo in uveljavitev jugoslovanskih društev književnih prevajalcev in Zveze so bila izjemno pomembna tudi vsakoletna vsejugoslovanska prevajalska srečanja (Moder 1994, 88):

Z njimi smo poskušali zgladiti medsebojne antagonizme in obenem omogočiti več medsebojnega srečevanja in prevajanja. V tem območju so zanimive tudi vsaj tri nagrade. Ena od njih je bila ustanovljena prav v zadnjem času, na našo pobudo, Potočkarjeva, namenjena posebej za medsebojno prevajanje jugoslovanskih literatur. Druga je bila – tudi precej na mojo pobudo ustanovljena – nagrada nove Zveze, da so jo na vsakem občnem zboru Zveze podelili najzaslužnejšim prevajalcem. Tretja pa je bila mednarodna prevajalska nagrada FIT, imenovana po švedskem ustanovitelju Carlu Bertilu Nathhorstu.

Nobena od obeh omenjenih »jugoslovanskih nagrad«, ki so bile častne, se ni uveljavila za dlje časa oziroma je kmalu po osamosvojitvi Slovenije izzvenela skupaj z vsejugoslovanskimi letnimi srečanji.

Po letu 2000 so se že zelo uveljavljeni slovenski Sovretovi nagradi pridružili še priznanje za mlade prevajalce do 35. leta starosti, ki se podeljuje od leta 2002, leta 2013 pa se je preimenovalo v nagrado Radojke Vrančič; od leta 2003 Lavrinova diploma za kakovosten opus prevodov slovenskega leposlovja, humanistike in družboslovja v tuje jezike oz. za pomemben prispevek k uveljavitvi slovenske književnosti v tujini; od leta 2015 Jermanova nagrada za vrhunske prevode humanističnih in družboslovnih besedil; in novo ustanovljena nagrada Vasje Cerarja za prevode mladinske književnosti, ki se je prvič s finančnim pokroviteljstvom Mladinskega kulturnega centra Maribor in častnim pokroviteljstvom Slovenske nacionalne komisije za UNESCO podelila leta

2022. Ker so nagrade ovrednotene tudi finančno, gre hkrati za nezanimljiv mehanizem podpore književnim prevajalcem. Poleg državnih in občinskih nagrad (Prešernove nagrade, nagrade Prešernovega sklada, Župančičeve nagrade, Glazerjeve listine ipd.) so stanovska priznanja pomemben kriterij pri pridobivanju in podaljševanju pravice do plačila prispevkov za socialno varnost iz državnega proračuna, do katere so upravičeni samozaposleni v kulturi, med katere v skladu s Prilogo I *Uredbe o samozaposlenih v kulturi* (Uradni list RS, št. 84/16) sodi tudi specializiran poklic prevajalca literarnih, humanističnih, družboslovnih in esejističnih del ter filmov v slovenski jezik in iz slovenskega jezika v tuj jezik. Nagrade so vključene tudi v kriterije pri kandidiranju za delovne, rezidenčne in druge (prevajalske) štipendije, za štipendije iz naslova knjižničnega nadomestila ter vloge za mobilnost pri JAK za rezidenčna bivanja in strokovno izpopolnjevanje v tujini.

Za književne prevajalce iz tujih jezikov v slovenščino obstajata dve obliki neposredne finančne podpore, in sicer štipendije iz naslova knjižničnega nadomestila (KN) v kategorijah »delovna« in »rezidenčna štipendija«, ki jo lahko za prijavljen prevodni projekt prejmejo tako uveljavljeni kot tudi perspektivni prevajalci in prevodoslovci, ter delovne štipendije JAK, ki se jih je v letih 2021 in 2022 podelilo glede na vsakokratni fokus (npr. vrhunskim prevajalcem, perspektivnim prevajalcem za drugi knjižni prevod), ob čemer je bilo v letih 2021 in 2022 za prevajalce namenjenih 30 % sredstev, za ustvarjalce izvirnih del pa 70 %; med letoma 2017 in 2020 JAK delovnih štipendij za prevajalce in pisatelje ni podeljeval, pred tem pa odstotkovna razdelitev v besedilu razpisa ni bila določena.

Prevajalci so upravičeni tudi do neposrednih izplačil iz naslova knjižničnega nadomestila, če po *Pravilniku o izvajanju knjižničnega nadomestila* (Uradni list RS, št. 38/16) izpolnjujejo kriterij spodnjega praga izposoj (tj. za prevajalce 4000 izposoj na leto). Prav tako so avtorji izvirnih in prevodnih besedil upravičeni do avtorskih honorarjev za javno rabo, nadomestila za pisna dela v Sloveniji zbira kolektivna organizacija ZAMP Združenje avtorjev Slovenije, k. o., in do nadomestil za privatno in drugo lastno uporabo ter fotokopiranje preko obsega iz 50. člena *Zakona o avtorski in sorodnih pravicah* (Uradni list RS, št. 16/07, št. 56/15, št. 63/16 – ZKUASP in št. 59/19), ki jih zbira kolektivna organizacija SAZOR GIZ, k. o.

DSKP že več let izpostavlja anomalije pri razdelitvi sredstev iz naslova knjižničnega nadomestila, ki izhajajo iz pojmovanja »izvirne ustvarjalnosti«, kar se je v letu 2021 odrazilo tudi v nesorazmernem in nearchiviranem povišanju priporočenih minimalnih avtorskih honorarjev JAK za subvencionirane knjige (300 evrov bruto na avtorsko polo za prevodna dela : 500 evrov bruto na avtorsko polo za izvirna dela). Že leta 2016 je Društvo pri sprejemanju dopoljenega *Pravilnika o izvajanju knjižničnega nadomestila* Ministrstvo za kulturo RS in javnost opozorilo na neustrezno razmerje pri delitvi sredstev med avtorji izvirnih monografskih publikacij (60 %) in prevajalci monografskih publikacij (20 %), preostalih 20 % je namenjenih ilustratorjem, skladateljem in filmskih

ustvarjalcem. V deležu neposrednih izplačil je bila leta 2021 vrednost ene izposoje izvirne publikacije kar 11-krat višja od vrednosti ene izposoje prevodnega dela (0,279456273 evra : 0,02528675 evra). Še bolj problematična je razlika v nominalni višini sredstev za delovne štipendije iz naslova KN, namenjene prevodom. DSKP vedno znova poudarja, da je prevajanje zahtevnih leposlovnih in humanističnih del dolgotrajen in ustvarjalen proces, primerljiv z izvirnim avtorstvom, v mnogih primerih celo kompleksnejši. Zaradi premišljeno oblikovanih kriterijev je učinek delovnih štipendij na področju prevajanja izmerljiv in pozitiven. Hkrati pa gre pri kakovostni prevodni produkciji, ki je v skladu s kriteriji sploh upravičena do štipendiranja, praviloma za uveljavljena dela, ki so že javno kritiško ovrednotena in izbrana iz celotnega bazena svetovne literature. Zato je DSKP že večkrat Ministrstvo za kulturo pozval k spremembi razreza sredstev na 30 % za avtorje prevodov in 50 % za avtorje izvirnih del, kar bi bolj zadovoljivo uravnotežilo nesorazmerja na področju vrednotenja prevodne ustvarjalnosti kot kompleksnega avtorskega dela.

Književni prevajalci lahko pri nekaterih tujih institucijah (literarnih hišah, fundacijah, literarno-prevajalskih centrih idr.) kandidirajo tudi za (rezidenčne) štipendije ali prejmejo finančno ovrednotene bilateralne nagrade (npr. nagrado Fabjana Hafnerja za prevode iz nemščine, nagrado esAsi za prevode iz španščine, Nodierovo nagrado za prevode iz francoščine ipd.).

7 Zaključek

Društvo slovenskih književnih prevajalcev tudi aktivno spremlja in se odziva na kulturno-politično dogajanje, problematiko na področju samozaposlenih v kulturi, evropsko in slovensko zakonodajo v zvezi z avtorskimi pravicami ter se bori za pravičnejše honorarje in z evropskimi smernicami usklajeno vzorčno avtorsko pogodbo. Predstavniki organov DSKP pogosto sodelujejo v programskih skupinah, ki pripravljajo zakone in predpise o varstvu moralnih in materialnih, avtorskih in socialnih pravic prevajalcev in samozaposlenih v kulturi, saj slednji predstavljajo večji delež članstva, ter si prizadevajo za vidnost književnih prevajalcev in ustrezno vrednotenje književnega prevajanja kot zahtevnega področja besedne umetnosti.

8 Seznam sorodnih poglavij v monografiji

Spodbujanje prevajanja v tuje jezike / Teoretična misel o prevodu na Slovenskem

Bibliografija

- Černe P., Urška. 2013. »Kaj bi bilo, če ne bi bilo?« Spletni medij LUD Literatura, 25. november 2013. <https://www.ludliteratura.si/esej-kolumna/uvodnik/kaj-bi-bilo-ce-ne-bi-bilo/>.
- CEATL. b. d. Dostop 3. 11. 2022. <https://www.ceatl.eu/>.
- Društvo slovenskih književnih prevajalcev. 2015. »Statut Društva slovenskih književnih prevajalcev. Zadnjič posodobljeno 15. 12. 2015. <https://www.dskp-drustvo.si/statut/>.
- Društvo slovenskih književnih prevajalcev. b. d. Dostop 3. 11. 2022. <https://www.dskp-drustvo.si/>
- Društvo slovenskih književnih prevajalcev. b. d. »Etični kodeks«. Zadnjič posodobljeno 2007. <https://www.dskp-drustvo.si/eticni-kodeks/>.
- Društvo slovenskih književnih prevajalcev. b. d. »Revija Hieronymus«. Dostop 3. 11. 2022. <https://www.dskp-drustvo.si/revija-hieronymus/>.
- Društvo slovenskih književnih prevajalcev. b. d. »Zborniki«. Dostop 3. 11. 2022. <https://www.dskp-drustvo.si/zborniki/>.
- Društvo slovenskih književnih prevajalcev. b. d. »Studia translatoria«. Dostop 3. 11. 2022. <https://www.dskp-drustvo.si/studia-translatoria/>.
- Društvo slovenskih književnih prevajalcev. b. d. »Ostale publikacije«. Dostop 3. 11. 2022. <https://www.dskp-drustvo.si/ostale-publikacije/>.
- Janičijević, Jovan. 1999. *Književni prevod i prevodna književnost*. Beograd: Idea.
- Jarc, Stanko in Zdenka Škerlj Jerman. 1989. »Okrogla miza o socialnem statusu prevajalcev.« V *Radovljiški prevajalski zbornik*, uredili Frane Jerman, Janko Moder in Irena Trenc Frelih, 77–87. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Javna agencija za knjigo Republike Slovenije. b. d. Dostop 3. 11. 2022. <https://www.jakrs.si/>
- Moder, Janko, ur. 1975. *Zbornik »bled 75«. Prvo skupno delovno srečanje prevajalcev vseh smeri in strok iz vse Jugoslavije*. Ljubljana: Društvo književnih prevajalcev Slovenije in Društvo znanstvenih in tehničnih prevajalcev Slovenije.
- Moder, Janko. 1994. »Prevajalsko društvo 1952–1994. Dogodki in spomini.« V *Prevod – posnetek, reprodukcija, interpretacija. Prevajanje dramatike*, uredili Majda Stanovnik, Aleš Berger in Alenka Stanič, 75–94. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Moder, Janko. 2003. »Nekaj izkušenj in pogledov. (Ob petdesetletnici Društva).« V *Nesem te v zibel drugega jezika. Zbornik ob petdesetletnici Društva*, uredila Martina Ožbot in Matej Hriberšek, 38–52. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Pravilniku o izvajanju knjižničnega nadomestila. Uradni list RS, št. 38/16. Zadnjič posodobljeno 27. 5. 2016. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2016-01-1632>.
- Pravilniku o izvajanju knjižničnega nadomestila. Uradni list RS, št. 58/22. Zadnjič posodobljeno 29. 4. 2022. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2022-01-1265>.
- Pregelj, Barbara, ur. 2019. *Bela knjiga o prevajanju 2018: premiki na področju prevajanja, tolmačenja, podnaslavljanja in lektoriranja v Sloveniji*. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev. <http://www.belaknjigaoprevajanju.si/>.

- Stanovnik, Majda. 1996. »Društvo slovenskih književnih prevajalcev 1953–1995.« V *Prevod besedila, prevajanje romana*, uredila Majda Stanovnik, 96–136. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Uredba o samozaposlenih v kulturi. Uradni list RS, št. 84/16. Zadnjič posodobljeno 23. 12. 2016. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2016-01-3644>
- Vodopivec, Barbara. 2021. *Pisateljska vila na Tomšičevi v Ljubljani*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Zakon o knjižničarstvu. Uradni list RS, št. 87/01. Zadnjič posodobljeno 8. 11. 2001. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2001-01-4446>
- Zakon o knjižničarstvu. Uradni list RS, št. 92/15. Zadnjič posodobljeno 4. 12. 2015. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2015-01-3612>
- Zakon o avtorski in sorodnih pravicah. Uradni list RS, št. 16/07. Zadnjič posodobljeno 23. 2. 2007. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2007-01-0717>
- Zakon o avtorski in sorodnih pravicah. Uradni list RS, št. 56/15. Zadnjič posodobljeno 29. 7. 2015. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2015-01-2358>
- Zakon o avtorski in sorodnih pravicah. Uradni list RS, št. 63/16. Zadnjič posodobljeno 7. 10. 2016. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2016-01-2683>
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (ZKUASP). Uradni list RS, št. 59/19. Zadnjič posodobljeno 4. 10. 2019. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2019-01-2613>

DRUŠTVO SLOVENSkih KNJIŽEVNIH PREVAJALCEV SKOZI ČAS

V poglavju je orisana zgodovina, vloga in pomen Društva slovenskih književnih prevajalcev (DSKP) na Slovenskem. Na osnovi pisnih arhivskih virov, spominov vidnih članov, ki so zapisani v strokovnih publikacijah Društva, ustnega izročila in avtoričine neposredne izkušnje, pridobljene z delom na Društvu v prvih dveh desetletjih 21. stoletja, je opisana društvena dejavnost skozi sedemdeset let delovanja, ki vključuje tako javne literarne in debatne večere, mednarodna srečanja in seminarje, ki imajo strokovno-izobraževalno vlogo, kot tudi društvene publikacije in stanovske nagrade, ki se jih podeljuje v okviru društva. V poglavju so predstavljeni tudi Etični kodeks književnih prevajalcev in pomembni mehanizmi (državne) podpore književnim prevajalcem.

THE HISTORY OF THE SLOVENE ASSOCIATION OF LITERARY TRANSLATORS

The chapter outlines the history, role and importance of the Slovene Association of Literary Translators. On the basis of the study of written archival material, of the articles by prominent members describing the history of the association and published in the association's publications, of the oral accounts and of the author's own experience

having been involved in the work of the association for the last 20 years, various activities of the association that have happened over the 70 years of its functioning are described. These activities have consisted of the organisation of public literary evenings and discussions, international professional meetings and symposia, and the publication of monographs and periodicals. Different awards given by the association, the Code of Ethics of Literary Translators and important mechanisms of the state support for literary translators are also presented.